

Решетилів К.В., студентка хіміко-технологічного факультету Гладун К.В.

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Кирило і Мефодій – слов'янські просвітителі

Загальновідомо, що писемність є найважливішою ознакою і складовою частиною культури будь-якого народу, але проблема походження слов'янської писемності й досі достеменно не з'ясована. Причина цього – недостатність джерел і той факт, що існує дві слов'янські азбуки: глаголиця та кирилиця. Яка з них є давнішою і яку винайшов слов'янський просвітник Кирило – ось питання, яке вже багато років хвилюють славистів всього світу.

Створення однієї з перших слов'янських азбук, за допомогою якої були записані слов'янські переклади богослужбових книг, приписується двом братам, котрі народилися у візантійському місті Солунь. Населення міста було строкатим: переважно – греки, але жило там й багато слов'ян, вірменів, євреїв, арабів. За одним з афонських переказів, батько братів, Лев, був слов'янином, а мати – грекиня. У всіх життях традиційно більша увага приділяється Кирилу, те саме спостерігаємо і при описі дитячих і юнацьких років. Про Мефодія відомо, що він рано вступив на військову службу і у двадцятирічному віці був призначений управителем однієї зі слов'янських областей, що підкорялася Візантії. Посаду цю він обіймав близько десяти років і, ймовірно, в цей час зміг вивчити звичай слов'ян, практично засвоїти їхню мову. Через десять років він залишає службу, приймає чернецький постриг і віддаляється в монастир на горі Олімп, де веде подвижницьке життя.

Відомостей про дитячі та юнацькі роки Кирила значно більше, оскільки в складанні першого, найповнішого життя брав безпосередню участь Мефодій, добре

обізнаний щодо життя молодшого брата. За свідченнями «Житія», Кирило вивчав граматику, риторику, арифметику, геометрію, астрономію, музику, був знайомий із творчістю Гомера.

Джерела, що повідомляють про життя і діяльність братів, можна поділити на три групи: грецьку, слов'янську і латинську. Стисло проаналізуємо їх.

Грецькі джерела. Хоч як дивно, але жодного візантійського документа, де згадувалося би про діяльність Кирила і Мефодія, не дійшло до наших днів. Немає свідчень і в паперах патріарха Фотія: притому, що збереглося більше трьохсот його листів, ні в одному не йдеться про солунських братів. Деякі відомості грецькою мовою ми можемо отримати з літературних творів, проте не варто забувати, що вони написані значно пізніше, ніж відбувалися зображені в них події.

У латинських джерелах містяться найбільш важливі документальні свідчення про Кирила і Мефодія. В оригіналах документів доволі чітко висвітлено події, що відбувалися в наприкінці IX століття і пов'язані з їх іменами. Варто згадати послання (булли) римських пап, де згадується діяльність солунських братів. За період просвітницької діяльності Кирила і Мефодія в слов'янських землях у Римі змінилося чотири понтифіка. До наших днів дійшли послання папи Іоанна VIII, в яких викладено достовірні факти, пов'язані з діяльністю Мефодія, і послання папи Стефана V, який після смерті Мефодія забороняє в Моравії слов'янське богослужіння.

Слов'янські джерела про життя і діяльність Кирила і Мефодія мають як документальний, так і літературний характер. Про їхній життєвий шлях і просвітницьку діяльність в слов'янських землях нам повідомляють так звані «Паннонські легенди» – розлогі житія Кирила і Мефодія. Основні біографічні факти про життя і діяльність двох братів, викладені в цих легендах,

підтверджуються і доповнюються відомостями з інших творів, в тому числі й реальних історичних документів. На початку X століття болгарський письменник Чорноризець Храбр у творі «Про письмена» здійснив першу спробу встановити етапи виникнення і розвитку слов'янської писемності. «Поки слов'яни були язичниками, вони не мали книг, а для лічби та ворожінь користувалися чертами і резами (тобто зарубками та різними позначками); коли ж вони стали християнами, то крім свого письма почали користуватися латинськими і грецькими літерами і так писали ними довгі роки без упорядкування; потім Бог послав слов'янам Кирила, який винайшов для них азбуку». Тривалий час вважалося, що це була кирилиця, але зараз більшість дослідників наголошує, що Кирило винайшов глаголицю. Вперше цю думку висловив чеський вчений П.Й. Шафарик.

Щодо походження кирилиці, то вона виникла поступово з протокириличної писемності, до якої у процесі користування слов'янами додавалися нові слов'янські літери, необхідні для передавання особливостей фонетики слов'янської мови. Ця гіпотеза була висунута І.І. Срезневським, а в наш час поглиблена й доповнена новими матеріалами болгарським вченим Є. Георгієвим. Зазначена азбука складається з 43 літер, у тому числі з 24 грецьких і 19 оригінальних слов'янських. Конфігурація літер цієї абетки надалі стала графічною основою сучасної української, болгарської, російської, білоруської писемності. У тих місцях, де слов'яни проживали поруч з греками-візантійцями (Болгарія, Крим), вони згодом почали для свого письма використовувати грецькі літери. Поступово до грецького алфавіту почали додавати слов'янські літери. За ствердженням Чорноризця Храбра, у X столітті в слов'янській азбуці було 14 літер, а у книжкових пам'ятках XI століття їх налічується вже 19. Саме це свідчить про еволюційний характер розвитку кирилиці. Її формування, на думку Є. Георгієва, відбувалося на всіх слов'янських територіях, у тому числі й на східнослов'янських.

Підтвердженням цього можна вважати азбуку, виявлену в київському Софійському соборі, яка складається з 27 літер, в тому числі з чотирьох слов'янських «Б», «Ж», «Ш», «Щ», які насамперед необхідні для написання таких слів, як «Бог», «Боже», «Божий», оскільки у грецькому алфавіті не було відповідних літер.

На відміну від кирилиці глаголиця має дуже складну конфігурацію літер у формі кружечків і петельок, з'єднаних між собою, що дуже ускладнює оволодіння цією системою слов'янського письма. Азбука глаголиці складається з 39 літер.

Є велика кількість літератури, в якій на основі аналізу грецьких, римських і слов'янських джерел розповідається про життя і діяльність солунських братів. Цій проблемі присвячені праці вчених ХІХ століття М.В. Ястребова, В.О. Більбасова, П.Й. Шафарика і багатьох інших. У ХХ столітті цю тему досліджували С.Б. Бернштейн, М.М. Тихомиров, Б.М. Флоря. Діяльність солунських братів в цих працях одержала різну оцінку. Одна частина дослідників розглядала її як місіонерську, С.Б. Бернштейн та інші вважали її просвітницькою, акцентуючи увагу саме на створенні братами слов'янського алфавіту, їх перекладацькій і викладацькій діяльності. І зараз важко сказати, чи створив Кирило цілковито нову абетку, чи переробив і пристосував для легшого передавання на письмі вже існуючу у слов'ян, однак безсумнівною його заслугою є створення книжної слов'янської традиції, що виразилося в перекладах візантійської і римської християнської літератури, які стали зразком для оригінальних слов'янських творів.

Література:

1. Бернштейн С.Б. Константин-Философ и Мефодий. Начальные главы из истории славянской письменности. М., 1984.
2. Флоря Б.Н. Сказания о начале славянской письменности. Изд. 2-е. СПб.: Алетейя, 2000. 384 с.
3. Куев К.М. Чорноризец Храбър. София, 1967.